

*Льченко О. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України*

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ МАС-МЕДІЙНИХ ПУБЛІКАЦІЙ ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ГВАРДІЮ УКРАЇНИ

Анотація. У статті виявлено комунікативні стратегії публікацій, що присвячені Національній гвардії України. Дослідження виконано в річичі стратегічних комунікацій. Розвідка містить опис інтенцій, репрезентованих у матеріалах українських мас-медіа щодо діяльності Національної гвардії України.

Ключові слова: комунікативні стратегії, стратегічні комунікації, інтенція, Національна гвардія України, мас-медіа.

Постановка проблеми. Термін «стратегічні комунікації» активно впроваджується в науковий континуум. Кілька років ця тема на рівні вузького використання профільними фахівцями активно розробляється органами влади й силовими структурами. «Добре, що ми вирішили використати цей резерв для забезпечення інформаційної безпеки держави» [9], – зазначає експерт зі стратегічних комунікацій ГО «Інформаційна безпека», колишній заступник міністра інформаційної політики України Т. Попова. Найбільш актуальною є проблема стратегічних комунікацій для силових структур, оскільки стаття 41 Воєнної доктрини України чітко визначає, що забезпечення інформаційного складника воєнної безпеки України здійснюватиметься шляхом запровадження ефективної системи стратегічних комунікацій у діяльність органів сектору безпеки й оборони. Під стратегічними комунікаціями розуміємо «скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних і психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» (визначення СтратКому у Воєнній доктрині України) [8], тобто поєднання всіх інформаційних можливостей держави для реалізації в інформаційному просторі. У структурах НАТО ця діяльність набуває все більшої активності: створено Центр вивчення передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій (місто Рига); у Школі НАТО в місті Оберамергау (ФРН) започатковано навчальні курси зі стратегічних комунікацій різного рівня, аналогічну підготовку здійснюють у Туреччині [9]. Українські офіцери мають можливість навчатися в цих осередках розвитку стратегічних комунікацій на регулярній основі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційний складник гібридної війни показав, по-перше, недоліки підготовки України до протистояння інформаційній агресії, по-друге, результати неврахування цього аспекту в підготовці фахівців. Тому виникла необхідність у створенні окремих організаційних структур, які забезпечать набуття Національною гвардією України та іншими складовими секторами безпеки й оборони необхідних оперативних можливостей, у тому числі наукових та освітніх. Тож тема, обрана для дослідження, безперечно, актуальна. Її розробленням активно займаються І. Лисичкіна,

Л. Монастирська, О. Павлова, Л. Пелепейченко, Г. Почепцов, В. Старух, М. Шклярчук і багато інших.

У розбудові стратегічних комунікацій чільне місце посідають зв'язки з мас-медіа. Тому предмет дослідження – комунікативні стратегії публікацій мас-медіа, у яких йдеться про діяльність Національної гвардії України.

Мета статті – виявити комунікативні стратегії, які реалізують мас-медіа у висвітленні тем про Національну гвардію України, описавши комунікативні інтенції мас-медіа.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «комунікативна стратегія» розуміємо здійснення намірів мовця, його глобальних і локальних цілей: «оптимальна реалізація інтенцій мовця для досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих кроків спілкування та їх глибокого видозмінення в конкретній ситуації» [2]; «тип поведінки одного з партнерів у ситуації діалогічного спілкування, який зумовлений і співвідноситься з планом досягнення глобальної і локальної комунікативних цілей у межах типового сценарію функціонально-семантичної репрезентації інтерактивного типу» [12]. Такий підхід, на нашу думку, умовно можна позначити як інтенційний, оскільки він пов'язаний з усвідомленням стратегії в ракурсі реалізації інтенції адресанта (комунікативна інтенція – намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення (мету) і спосіб її втілення (зумовлює комунікативні стратегії) [11, с. 203]). Отже, інтенційний підхід орієнтований на стратегічну програму адресанта, план його мовленнєвих дій.

Дискусійним залишається питання класифікації комунікативних стратегій. На думку більшості вчених, універсальна типологія комунікативних стратегій, яку можна застосувати до всіх сфер спілкування, малоімовірна або можлива як узагальнена. Для реалізації мети цього дослідження доцільно використати науково обґрунтовану класифікацію стратегій, запропоновану О. Михальновою [4, с. 58–91], що ґрунтується на цільових настановах мовця. Дослідниця виділяє стратегію на пониження (тактики звинувачення, безособового звинувачення, аналіз-«мінус», викриття, ображення, погрози); стратегію на підвищення (тактики (само)презентації, неявної презентації, аналіз-«плюс», відведення критики, самовиправдання); стратегію театральності (тактики спонукання, кооперації, розмежування, інформування, обіцяння, попередження, прогнозування, провокації, іронізування).

Джерельною базою послуговували публікації «Української правди» й «Корреспондент.net».

Інтенцію романтичності, сподівання на краще відображено в матеріалі, опублікованому «Корреспондент.net». Статтю озаглавлено: «У Харкові курсанти провели романтичний флешмоб». У тексті йдеться про те, що в Харкові в День закоханих, 14 лютого 2019 р., курсанти Національної академії

Національної гвардії України вийшли на флешмоб: курсанти вишикувались на плацу у формі сердечка; повідомлення доповнено фото з оптимістичним підписом: «У День закоханих навіть сонечко виглянуло до нас. Насолоджуйтеся цим днем і вірте в краще» (фото й підпис узяті зі сторінки Facebook навчального закладу) [19]. Ця інтенція зумовила добір стратегії на підвищення, тактич аналіз-«плюс», що актуалізується через референцію до висловлювань, які підводять до позитивної інтерпретації флешмобу, але не експлікують позитивного ставлення до цієї події, вчинку; (само)презентації, під час реалізації якої адресантом здійснюється безпосередня вказівка на позитивні якості курсантів Національної академії Національної гвардії України.

Інтенцію доброчесності, шанобливості, що зумовила використання стратегій на підвищення (тактики (само)презентації, неявної презентації) й театральності (тактики інформування, обіцяння), реалізовано в публікації «Нацгвардія буде охороняти церкви через релігійний скандал», у якій йдеться про конфліктну ситуацію між релігійними конфесіями України й позицію Національної поліції й нацгвардійців, які перейшли на посилений режим чергування церковних об'єктів, а також виконують службове завдання щодо охорони державного об'єкта й символу Запорізького козацтва – історико-культурного комплексу «Запорізька Січ»: «<...> Метою служби гвардійців є недопущення скоєння актів вандалізму, підпалу та інших протиправних дій. <...> Військовослужбовці зроблять все можливе для захисту історичної пам'ятки від нападників» [5].

Інтенцію безпеки, турботи про цивільне населення репрезентовано в публікації «Суперкубок, Хрещення Русі, парад: силовики посилено готуються», підготовленій «Українською правдою»: «Поліція, Національна гвардія та Держслужба з надзвичайних ситуацій проведуть командно-штабні навчання напередодні масових заходів, участь у яких візьмуть десятки тисяч людей. <...> Під час навчань правоохоронці на місцях повинні змоделювати різні ситуації, що можуть виникнути під час масових заходів, та відпрацювати свої спільні дії» [13]. Ця інтенція зумовила використання стратегії на підвищення, що реалізувалась у тактиках аналіз-«плюс» і (само)презентації, стратегії театральності – тактиці обіцяння.

Стратегію на підвищення, тактику відведення критики, за якої набувають реалізації аргументи й/або факти, за допомогою яких можна пояснити чи виправдати певні дії та вчинки, використано в повідомленні «У МВС пояснили, чому Нацгвардія зняла охорону в Шевченківському суді». Мета цієї тактики – подати певну точку зору як об'єктивний стан речей: «У Міністерстві внутрішніх справ спростовують зняття охорони підрозділами Національної гвардії з приміщення Шевченківського районного суду у Києві. <...> Очільник МВС має підстави оцінювати рішення органів державної влади, «які демотивують працівників та підривають авторитет правоохоронних органів». «Тому він, відповідно до обов'язків, буде і надалі захищати законні інтереси особового складу всіх підрозділів системи МВС», – заявили в міністерстві» [17].

Інтенцію спростування доказів реалізовано шляхом використання стратегії на підвищення, тактики самовиправдання, яка здійснюється через заперечення негативних суджень про об'єкт критики і його причетності до того, чому дається негативна оцінка. Ця тактика відрізняється від тактики відводу критики тим, що ґрунтується на вираженні думки й тому, як наслідок, видається суб'єктивною: «Слідчий комітет Росії порушив

3 кримінальних справи про нібито обстріли українськими військовими мирних жителів Донбасу. <...> «Українські військові діяли за мотивами політичної та ідеологічної ненависті і ворожнечі, пов'язаної з відмовою населення південного сходу України визнати легітимність діючої влади і бажанням створити відокремлені адміністративно-територіальні утворення на Україні», – робить висновок слідчий орган» [18].

Інтенцію співпереживання у ставленні до військовослужбовців Національної гвардії України та їхніх рідних, шанобливого ставлення до загиблих воїнів передано в публікації «Нацгвардія заявляє про загибель офіцера в зоні АТО»: «Національна гвардія заявляє про загибель офіцера Сергія Сиротенка в зоні проведення антитерористичної операції», але «прес-центр штабу АТО у вечірньому зведенні за середу заявляє про відсутність втрат за 1 листопада [2017 р.]» [6]. Репортери «Української правди» С. Лукашова, В. Романенко відразу ж вирішили цей конфлікт, подавши вкінці повідомлення – результат журналістського розслідування: «У коментарі УП через соцмережу в об'єднанні зазначили, що офіцер загинув 31 жовтня, ймовірно, ввечері», підкріпивши достовірність цієї інформації цитатою: «Керівник нашої філії в Черкасах сьогодні отримала цю інформацію від дружини Альони», – пояснили в організації» [6]. Отже, стратегія театральності реалізується в тактиці кооперації, за допомогою якої «Українська правда» конструює образ Нацгвардії, апелюючи до загальнолюдських цінностей.

Інтенцію оптимізму, позитивного вирішення конфлікту, що розгортається на сході України, реалізовано у стратегії на підвищення (тактиках аналіз-«плюс», відведення критики), стратегії театральності (тактиках кооперації, прогнозування) в публікації «Корреспондент.net» про план А. Авакова щодо деокупації й реінтеграції Донбасу, який міністр внутрішніх справ України представив під час круглого столу в Інституті миру у Вашингтоні 12 лютого 2019 р.: «Стратегія передбачає створення демілітаризованої зони безпеки на окремій ділянці окупованих територій. Державна прикордонна служба України за підтримки спеціальної міжнародної миротворчої місії повинна взяти цю ділянку і її межі під контроль. Правопорядок, – зазначив міністр, – повинен забезпечуватися силами Національної поліції, Національної гвардії і моніторингової місії. <...> Україна не допустить федералізації та автономії» [1].

Інформаційну, загалом емоційно-нейтральну, інтенцію репрезентує матеріал «Корреспондент.net», у якому йдеться про посилення НАТО в Чорному морі. У цьому разі видання використовує стратегію театральності, тактику інформування (адресант обмежується наданням інформації, яку аудиторія може взяти до уваги в процесі прийняття рішення): «Зараз країни альянсу виділяють Україні гроші, допомагають з кібербезпекою і навчають українських військових» [3]; тактику обіцяння (втілюється через добровільне зобов'язання щось зробити): «На брифінгу за підсумком переговорів у Брюсселі в. о. міністра оборони США Патрік Шанахан оголосив, що Америка і НАТО будуть виробляти єдину політику по цьому договору» [3]; стратегію на підвищення, тактику аналіз-«плюс», що актуалізується через референцію до висловлювань, які підводять до позитивної інтерпретації фактів, проте адресант описує ситуацію з позитивного погляду, але не експлікує при цьому свого позитивного ставлення до подій чи вчинків: «<...> Всі країни-члени НАТО закликають Україну продовжувати йти по шляху реформ. Полторак уточнив, що майже кожен місяць

в українські порти заходять кораблі НАТО. Зокрема, вони проводять навчання з Військово-морськими силами України. <...> Альянс готовий продавати Києву високоточну зброю, яку не виробляють в Україні» [3].

Стратегію театральності використано ще в низці публікацій, зокрема «Українські військові випробовують «глушак» дронів», оприлюдненій «Корреспондент.net»: «<...> Нацгвардія випробувала військовий автомобіль-багі. Автомобіль створений зусиллями волонтерів з півдня України» [15]; «Підконтрольну МВС Нацгвардію частково підпорядковують ЗСУ – Генштаб», надрукованій «Українською правдою»: «Деякі підрозділи Національної гвардії, якою зараз керує МВС, частково підпорядковують Збройним силам. <...> Незабаром з оперативним резервом ЗС номер один будуть проведені відповідні збори, також будуть доукомплектовані військові частини, завершено перегрупування військ у залежності від обстановки, яка склалась» [7]. У першому прикладі використано тактику інформування, у другому – обіцяння й прогнозування.

Інтенцію шанобливого ставлення до військових, зокрема нацгвардійців, репрезентовано у статті «Україна вшановує учасників воєн за кордоном», що опублікована «Корреспондент.net»: «За даними Міністерства оборони, з 1992 року в міжнародних миротворчих операціях взяли участь майже 44 тисячі військовослужбовців. З самого початку конфлікту на сході України тисячі ветеранів, перш за все «афганців», виступили на захист рідної землі. Зараз вони проходять службу у складі Збройних сил, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, СБУ та інших силових підрозділах», – додали в відомстві» [14]. Ця інтенція реалізується в театральній стратегії, тактиці інформування.

В. Хохлов підготував матеріал «Лібертаріанський погляд: намордник для держави» [20], присвятивши його експресивному аналізу прикладів того, як держава схильна утискати свободи громадян. Автор протиставляє «лібертаріанство» й державу: «Держава – це один з головних ворогів свободи <...>» [20]. Зокрема, на початку статті він апелює до «загального військового обов'язку», який передбачає проти власної волі займатися відповідною діяльністю, ризикувати життям чи здоров'ям, віддавати свою власність. Сам факт конституційного закріплення загального військового обов'язку В. Хохлов порівнює з політикою Гітлера, який «міг конституційно закріпити будь-що, але на Нюрнберзькому процесі посадовці Рейху були засуджені у тому числі й за законні, але неправові дії» [20]. Автор уважає: «Громадяни державі нічого не винні, крім сплати податків. Вони не мусять її захищати, віддавати їй власний час, здоров'я чи майно. Недобровільна мобілізація є неправовим актом, незважаючи на те, що вона здійснюється за законом» [20]. «Право на зброю» автор теж уважає «зазіханням» на права і свободи громадян: «Коли державі потрібні озброєні раби – це дозволено, а коли вільні громадяни бажать мати зброю – це заборонено. <...> Громадяни утворили державу для того, щоб вона їх обслуговувала, а не утискала чи обмежувала» [20]. Така авторська позиція «роздмухує» негативне ставлення до виконання військового обов'язку, породжуючи інтенцію позбавлення волі, права самостійно приймати рішення, а отже, формує пейоративне ставлення до поліцейських і військових, функції яких автор, як нам видається, не розмежує, це впадає в око, коли він аналізує діяльність структур, координованих Міністерством внутрішніх справ. Отже, В. Хохлов використав

стратегію на пониження, представивши її такими тактиками: аналіз-«мінус», що ґрунтується на розбиранні ситуації чи фактів, які виражають негативне ставлення до того, що описується, при цьому для цієї тактики характерна відсутність безпосередньої вказівки на конкретну провину; викриття – актуалізується через наведення фактів та аргументів, які роблять очевидною чиюсь винуватість або причетність (комбінація тактик аналіз-«мінус» і звинувачення).

Агресивну, конфліктну інтенцію щодо військовослужбовців репрезентує повідомлення «Корреспондент.net» про те, що принизили й побили двох бійців Національної гвардії України: «<...> Двоє невідомих чоловіків намагалися пройти в приміщення Апеляційного суду Львівської області на площі Соборній. «На вимогу військовослужбовців Національної гвардії України, які виконували завдання з охорони суду, пред'явити документи, чоловіки відреагували агресивно, при цьому один із них завдав двом військовослужбовцям тілесні ушкодження. Чоловік погрожував нацгвардійцям, принижував їхню честь і гідність», – ідеться в повідомленні» [16]. Стратегію на пониження, тактики аналіз-«мінус» і безособового звинувачення (винуватців не названо) підтримує ще одне повідомлення, яке завершує аналізовану статтю: «Раніше у Львові заарештували нацгвардійця за побиття колеги по службі. Внаслідок побоїв військовий втратив селезінку і тепер перебуває на лікуванні в лікарняному стаціонарі» [16]. Деталей цієї події не повідомлено, коментаря чи оцінки не додано. Якщо в першій частині статті стратегія на пониження формується на інтенції неспроможності нацгвардійців контролювати ситуацію, захистити себе від фізичного впливу – належним чином виконувати службово-бойове завдання, то в другій – неспроможності контролювати самого себе, порушенні військової етики, неправомірному застосуванні фізичної сили.

Стратегію на пониження використано у статті «Корреспондент.net» про хабарництво майора Нацгвардії: «Оперативники спецслужби встановили, що майор вимагав від місцевого жителя тисячу доларів. За вказану суму зловмисник обіцяв вирішити питання про укладення контракту з чоловіком на проходження військової служби» [10]. Реалізовано тактику звинувачення за допомогою актуалізації через приписування відповідної провини, визнання винним у хабарництві, а також розкриття, виявлення неординарних дій нацгвардійців, їхніх якостей; викриття, що актуалізується через наведення фактів та аргументів, які доводять винуватість офіцерів Нацгвардії. Обрану стратегію підтримують й інші приклади хабарництва, що наведені в аналізованій публікації: «Раніше стало відомо, що в Рівненській області командир взводу однієї з військових частин отримав 900 доларів хабара за влаштування чоловіка на військову службу за контрактом. А в Харкові за хабар затримали воєнкома. Він вимагав від громадянина \$ 500 за визнання того непридатним для проходження військової служби» [10].

Тому негативного ставлення до Національної гвардії України як до силової структури в проаналізованих виданнях не виявлено. Засудження викликають порушення конкретних офіцерів, які вчасно виявляють та усувають.

Висновки. Стратегія на підвищення реалізується в тактиках самопрезентації, аналіз-«плюс», відведення критики, само виправдання; стратегія театральності представлена такими тактиками: інформування, обіцяння, прогнозування, кооперації; стратегія на пониження – тактиками аналіз-«мінус», викриття, звинувачення чи безособове звинувачення.

При цьому, коли йдеться про Нацгвардію в повідомленнях міністрів (А. Авакова, С. Полторака), реалізуються стратегії театральності, рідше – на підвищення; коли йдеться про вшанування воїнів – стратегія на підвищення; коли створюється різка дихотомія військовий-цивільний або описується діяльність конкретних військовослужбовців – стратегія на пониження, а стратегія на підвищення реалізується в тактиці самопрезентації, підпорядковуючись інтенції захисту цивільного населення від актів тероризму; коли висвітлюють події на сході України, окремо про нацгвардійців, як правило, не пишуть.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробленні наукового підґрунтя для розбудови стратегічних комунікацій, освітніх програм для майбутніх офіцерів Національної гвардії України.

Література:

1. Аваков презентував план деокупації Донбасу. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4064408-avakov-prezentuvav-plan-deokupatsii-donbasu>.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2009. 376 с.
3. Вихід для України. НАТО нарашується в Чорному морі. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/4065564-vykhid-dlia-ukrainy-nato-naroschuietsia-v-chornomu-mori>.
4. Михалёва О.Л. Политический дискурс как сфера реализации манипулятивного воздействия: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01. Иркутск, 2004. 289 с.
5. Нацгвардія буде охороняти церкви через релігійний скандал. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/01/12/7168163/>.
6. Нацгвардія заявляє про загибель офіцера в зоні АТО. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/11/1/7160435/>.
7. Підконтрольну МВС Нацгвардію частково підпорядкують ЗСУ – Генштаб. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/11/28/7199639/>.
8. Побудова системи державних стратегічних комунікацій України. URL: http://mip.gov.ua/files/documents/Stratcom_Report_2016_UKR_updated.pdf.
9. Попова Т. До питання підготовки фахівців зі стратегічних комунікацій. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28538557.html>.
10. СБУ затримала за хабар майора Нацгвардії. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4065619-sbu-zatrymala-zakhabar-maiora-natshvardii>.
11. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
13. Суперкубок, Хрещення Русі, парад: силовики посилено готуються. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/07/17/7186576/>.
14. Україна вшановує учасників воєн за кордоном. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4065409-ukraina-vshanovuie-uchasnykiv-voien-za-kordonom>.
15. Українські військові випробовують «глушак» дронів. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4065755-ukrainski-viiskovi-vyprovovuuut-hlushak-droniv>.
16. У Львові побили бійців Нацгвардії. URL: <https://ua.korrespondent.net/city/lvov/4065329-u-lvovi-pobyly-biitsiv-natshvardii>.
17. У МВС пояснили, чому Нацгвардія зняла охорону в Шевченківському суді. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/19/7172155/>.
18. У РФ відкрили 3 справи про «безчинства» української армії на своїй землі. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/12/19/7166030/>.
19. У Харкові курсанти провели романтичний флешмоб. URL: <https://ua.korrespondent.net/city/kharkov/4065022-u-kharkovi-kursanty-provely-romantichnyi-fleshmob>.
20. Хохлов В. Лібертаріанський погляд: намордник для держави. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2018/12/11/7200868/>.

Ильченко Е. А. Коммуникативные стратегии публикации масс-медиа о Национальной гвардии Украины

Аннотация. В статье выявлены коммуникативные стратегии публикаций, посвященных Национальной гвардии Украины. Исследование выполнено в русле стратегических коммуникаций. Работа содержит описание интенций, представленных в материалах украинских масс-медиа относительно деятельности Национальной гвардии Украины.

Ключевые слова: коммуникативные стратегии, стратегические коммуникации, интенция, Национальна гвардия Украины, масс-медиа.

Ichenko O. Communicative strategies in mass media publications about National Guard of Ukraine

Summary. This article reveals communicative strategies of publications devoted to the National Guard of Ukraine. The study was carried out in line with strategic communications. The article contains a description of the intentions presented in the materials of the Ukrainian media regarding the activities of the National Guard of Ukraine.

Key words: communication strategies, strategic communications, intention, National Guard of Ukraine, mass media.